

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

Eskiçağ Tarihi II

Akadlılar

2. Hafta

özenilen üniversite

Sami kavimlerin anayurdu meselesi hakkında bugüne kadar değişik görüşler ortaya atılmıştır. **E.Hall**, Samiler'in anayurdunu Suriye'de, **P.Lagrange** isimli bilgin ise Mezopotamya'da aramıştır. Samiler'in Orta Asya kökenli olduğunu ileri sürenler bile olmuştur. Ancak **“halis Sami tipinin Arabistan'da bulunduğunu kesin olarak belirten”** Winckler'in yayınından sonra, Arabistan'ın, Samiler'in anayurdu olduğu hemen herkes tarafından kabul edilmiştir. Tarih sahnesine çıktıktan sonra değişik isimlerle anılan Samiler'in Arabistan yarımadasından göç etmelerinde iklim değişmesinden başka, ekonomik ve dini sebeplerin de rol oynadığı sanılmaktadır. Samiler, tarih boyunca dört kez Kuzey Arabistan'dan kuzeydoğu ve kuzeybatı istikametinde göç etmişlerdir. İlk göç hareketi kuzeydoğu yönünde gerçekleştirilmiş, bu göçe iştirak eden Samiler Mezopotamya'ya şehir kültürünü getiren Sumerliler üzerine gelerek, Fırat ve Dicle boylarını istila etmişlerdir. Mezopotamya'yı istila eden bu ilk Samiler'in Akadlılar olduğu kabul edilmektedir. İkinci göç dalgası Amurruların (Martular) Filistin ve Suriye üzerine akışlarıdır. Amurrular, ilerleyen süreçte Mezopotamya şehirlerini de ellerine geçireceklerdir. Amurruların söz konusu bölgelere girmesi ile birlikte buralarda yaşayan kavim grupları ile karışıp kaynaşmalar meydana gelmiş, bu da etnik yapıyı önemli ölçüde değiştirmiştir.

Sami kavimlerin üçüncü büyük göç hareketi, MÖ 11-9. yüzyıllar arasında vuku bulan ve Asur krallarını uzun süre meşgul eden Arami göçleridir. Samilerin dördüncü büyük göçü ise, MS 7. yüzyılda cereyan eden Müslüman Araplar'ın başta Mezopotamya olmak üzere, bir taraftan Filistin ve Suriye'ye, diğer taraftan da Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya yayılmaları hadisesidir. Bu yayılma İber yarımadası da dahil olmak üzere, Afrika'nın kuzeybatı ucundan Asya'nın ortalarına, hatta Hindistan içlerine kadar devam edecek ve bir müddet için de olsa, bu bölgeler Arap hakimiyeti altında kalacaklardır.

Bu devre ait orijinal vesikaların sayısı çok azdır. Bunların başında Sargon ve Naram-Sin'in zafer abideleri, Parpul kaya kitabesi ve Maniştusu obeliski gelmektedir. Bu eserler dışında, bu devir olaylarını anlatan tabletlerin çoğu daha sonraki zamanlarda kopya edilmişlerdir. Bu tabletler, Nippur ve Ur arşivlerinde ele geçirilmiştir. Birçok bilim adamı tarafından zaman zaman neşredilen bu tabletlerin en son neşri, Hans Hirsch tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar arasında önemli olayları kaydeden kronikler, “ominalar” denilen fal metinleri gibi vesikalar vardır. Fakat Akadlılar çağı için özellikle mitolojiler değerli vesikalardır. Buların dışında sene isimleri, lugatlar ve hatta coğrafya metinleri de tamamlayıcı bilgiler verir.

Akad devrine ait efsanelerin en ünlüsü “savaşın kralı” (Şartamhari) metinleridir. Bu metinlerde Akad kralı Sargon ile torunu Naram-Sin'in uzak ülkelere yaptıkları seferler anlatılır. Söz konusu metinler üç nüsha halinde ele geçmiş olup, buluntu yerleri; Mısır'da Amarna arşivi, Anadolu'da Hattuşa ve Mezopotamya'da da Babil kentidir.

Elam'daki (İran) Sus kazılarında bulunan çivi yazılı vesikaların yayınlanması, Akadlılar Çağı hakkındaki bilgilerimizi arttırmıştır. Bu kazılarda Akad Kralı Naram-Sin'in Avan Sülalesi krallarından Hita ile yapmış olduğu antlaşmanın metni ele geçmiştir. Sumer kral listesi olarak bilinen metinde de Avan sülalesinden bahsedilmektedir.

Akad devletini kuran ve onu hemen bütün Ön Asya'yı kaplayan bir imparatorluk haline getiren Sargon'dur. Sargon'un menşei ile ilgili efsaneler, Onu Kiş şehri ile ilişkili gösterir. Bu durum Sumer kral listesinin teyit ettiği gibi, Sami kavimlerin Orta

Mezopotamya'da yerleşmiş oldukları hakikatine de uygun düşer. Onun başardığı işler insan üstü telakki edildiği için, menşeinin meçhul kalması da gerekti. Böylece Sargon'un doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı efsanelere bürünmüştür. Onun doğumunu anlatan efsane, sonradan Tevrat'ta (Exodus II 5) Musa'ya ve daha sonra da Roma'yı kuran ikizler Romus ve Romulus kardeşlere mal edilmiştir. Başka bir tradüsyona göre de Fırat kenarındaki Azupiranu şehrinde bir bahçıvan onu nehirde bularak büyütmüş, yakışıklı bir delikanlı olan Sargon'a, Tanrıça İştâr aşık olmuş ve ona Sumer ve Akad memleketlerinin hakimiyetini vermiştir.

Akad Kralı Sargon

Sumer kral listesi ise Akad devletinin kuruluşu hakkında şu bilgiyi verir: ***“Uruk silahla vuruldu, krallık Akad'a geçti, hurma bahçıvanının evlatlığı, sonra Ur-zababa'nın sakisi olan Sargon kral oldu, Akad'ı kurdu ve 56 sene idare etti”***. Sargon'un asıl adını bilmiyoruz, ***“gerçek kral”*** anlamına gelen Şarru-kenu adını herhalde kral olduktan sonra almış olmalıdır. Sumer kral listesinde zikredilen Uruk sülalesinden Lugal-Zagesi'nin kurduğu III.Uruk sülalesi, adı geçen Urzababa'nın da IV. Kiş sülalesi krallarından olduğunu yine kral listesi vasıtasıyla tesbit ediyoruz. Böylece Lugal-Zagesi'nin saldırılarına karşı Kiş krallığının sınırlarını korumakla işe başlayan Sargon'un, Lugal-Zagesi'yi mağlup etmekle ona tabi olan Basra körfezi ile Nippur arasındaki Ur, Uruk, Lagaş, Umma ve Larsa gibi Sumer şehirlerinin en önemlilerini eline geçirmişti. Yani Sargon başlangıçta Kiş kralına rakip olmamış ve onu yıkmamıştı. Bilakis Agade (Akad) memleketinde yeni bir şehir kurarak buna Bab-ilim "Tanrının kapısı" adını vermişti. Sargon'un Kiş'i ve kendisinin eski Beyi olan Ur-zababayı nasıl ve ne zaman ortadan kaldırdığı meçhuldür. Yalnız Naram-Sin zamanına ait bir vesikada Akad devletinin kuruluşu şöyle anlatılıyor: ***“Ecdadım Şarru-kenu Uruk şehrini yıktı. Kişlilerin hürriyetini verdi, onların burun halkalarını yaktı, ayaklarındaki zinciri kırdı”***. Bütün bu rivayetlerden çıkan tarihi hakikat, Sargon'un evvela Sumerli olan Güney Mezopotamya şehirlerini zaptettiği sonra Kiş krallığını da ortadan kaldırarak, tıpkı Mısır'daki I. Sülaleyi kuran kral Menes gibi, kuzey Samileri ile güneyin Sumerlilerini tek bir idare altında topladığıdır.

Böylece Sargon Babilonyada siyasi birliği sağladıktan sonra, kendisini "şar kişşati" Kiş kralı = Büyük kral ilan etmişti. Sonra onu dört bir yönde seferlerde görüyoruz, ancak bu seferlerin kronolojisi tespit edilememektedir. Bununla beraber Güney Mezopotamya'nın, coğrafi şartların zoru ile daha sıkı münasebette bulunduğu Doğu memleketleri ile ilkin uğraşmış olduğu düşünülebilir. Zira Sumer ve Babillilerin Elam dedikleri Batı İran'ın Basra Körfezi'ne yakın kısımlarını içine alan Anşan (veya Anzan) memleketi ile Sumer şehirleri arasında, daha çok eski devirlerden beri ticari münasebetler vardı. O zamanki dünyada Uzak Doğu memleketlerinin (bilhassa Indus medeniyetinin) eski Akdeniz medeniyetleri ile Basra Körfezi'nde birleştiği göz önüne alınırsa, bu körfezin önemi ve Sumer-Elam rekabetinin nedenleri kendiliğinden anlaşılır.

Sargon'un asıl ünü, ilk defa onun tarafından gerçekleştirilen "Batının fethi"nden sonra olmuştur. Zira Basra Körfezi'ndeki ticaretin şah damarının Fırat Nehri olduğunu Sargon anlamış ve bu yol üzerindeki başlıca kervan menzillerini sırayla zaptetmiştir. Bir vesikada: *"Fırat kenarındaki Tuttul şehrini zaptedince, bu şehrin tanrısı Dagan'a kurbanlar sunduğunu, bunun üzerine bu tanrının kendisine "Mari, İbla ve Yarmuti memleketlerinin hakimiyetini Sedir ormanlarına "(Amanoslara) ve gümüş dağlarına (Toroslara) kadar "* verdiğini kaydeder. Böylece Sargon 56 sene zaferden zafere koşarak dünyanın ilk imparatorluğunu kurmuştu. Fakat birçok büyük adamlar gibi, o da zamanında takdir edilmemiş, ölümünden sonra da efsaneleştirilmiştir. Sargon'un akıbetini bir Babil kroniğinden öğreniyoruz. Buna göre Sargon son senelerinde tanrının gazabına uğramış ve bu yüzden kıtlık, isyan gibi türlü musibetlere uğramıştı. En sonunda da bir suikaste kurban gittiği rivayet edilmektedir.

Sargon'un Halefleri Zamanında Akad İmparatorluğu

Sargon'un Rimuş ve Maniştusu isminde iki oğlu vardı. Bu büyük devlet adamı oğullarına bir dünya devletini miras bırakmıştı. Bu imparatorluğun içinde çeşitli

kavimler yaşamakta ve bunlardan her biri kendilerine Sargon tarafından yüklenen ağır vergilerden kurtulma yolları aramakta idiler. Şurası muhakkaktır ki, bu muazzam devleti yönetmek gerçekten zor bir işti. Çünkü dil veya din birliğinden mahrumdu.

Sumer kral listesi babasının yerine evvela Rimuş, sonra Maniştusu geçmiş gibi gösterir. Bu durum, yani Rimuş'tan sonra kendi oğlunun değil de, biraderinin tahta çıkması durumu, Akadlılar gibi patriarkal (baba erkil) aile gelenekleri için normal değildir. Diğer taraftan bu iki kardeşe ait vesikalar Rimuş'un daha ziyade İmparatorluğun güney ve batısındaki memleketlerle, Maniştusu'nun ise kuzey ve doğu ülkeleriyle uğraştıklarını göstermiştir. Örneğin, Rimuşa ait bir vesikada Ur, Uruk, Lagaş, Umma ve Kazallu şehirlerinin isyan ettiğini görüyoruz. Elam ve Warahşa memleketleri de belki aynı zamanda ayaklanmışlardı ve Rimuş sefere kolaylık olması için Diyala Nehri civarında kendi adını verdiği yeni bir "DUR Rimuş" kalesi yaptırmıştı. Bu gibi tehlikeli durumlarda ve Akad İmparatorluğu'nu yalnız başına idare etmenin zorluğu karşısında, Rimuş'un idareye kardeşini de iştirak ettirmesi ve bir zaman için birlikte ortak idare etmeleri ve böylece memleketi paylaşmaları mümkündür. Zira Maniştusu'nun haç şeklindeki abidesi ile meşhur bronz heykelinin Sus'ta bulunması, şimdiye kadar Naram-Sin'in zafer abidesi veya Hammurabi'nin kanun steli gibi, Babil'den Sus'a ganimet olarak götürüldüğü şeklinde yorumlanıyordu. Fakat bugün, Ninive'deki İştâr mabedinin Maniştusu tarafından yaptırıldığını bildiğimiz gibi, Asur kazılarında bulunan bir mızrağın da Maniştusu'ya Eski Asur devletinin "Çadırda yaşayan krallarından Abazu" tarafından sunulduğu, üzerindeki kitabeden anlaşılmıştır.

Sumer kral listesi, Rimuş'a 9, Maniştusuya 15 senelik iktidar süresi tanımaktadır. Buna göre Sargon'un ölümünden sonra, tahta evvela Rimuş'un geçtiği, fakat idarî güçlükler yüzünden imparatorluk topraklarının iki kardeş arasında paylaşıldığı akla yakın gelmektedir. Fakat Rimuş'un 9. senesinde bir suikast neticesinde ölmesiyle, Maniştusu memleketin tek hakimi olarak kalmış, bir müddet sonra o da bir suikaste kurban gitmekten kurtulamamıştı. Bunun üzerine Maniştusu'nun oğlu Naram-Sin tahta geçmişti.

Sargon'un halefleri arasında Naram-Sin gerçekten dedesine layık bir torun olmuş ve bütün hareketlerinde dedesini izlemiştir. Agade'deki taht değişikliği üzerine, aralarında, Mari Ensisi Migir-Dagan'ın da bulunduğu: güneydeki bütün Sumer şehirleri (Ur, Uruk, Nippur, Umma) Kiş şehrinde ona karşı bir koalisyon kurmuşlardı. Bu vesikayı, Naram-Sin zamanında Lagaş Ensisi olan Lugal Uşumgal'ın raporu da doğrulamaktadır. Diğer taraftan bu devirde Anadolu şehirleri de ayaklanmışlardı. Hatti kralı Pampa'nın başkanlığında Kaniş kralı Zipani, Türki kralı İlşu-Nail gibi 17 kraldan oluşan koalisyonu Puruşhanda, Kaniş (Kültepe) ve Kursaura (Aksaray) şehir devletleri girmişlerdi. Boğazköy'de bulunan bir "şar tamhari" metninde anlatılan bu olaylar, Ur'da bulunan ve Naram-Sin'in Subartu'ya ve yüksek memlekete (Anadolu'ya) yaptığı seferleri anlatan başka bir Ur vesikası ile tasdik edilmiştir.

Bu yazılı vesikaların yanında, Naram-Sin'in Anadolu seferlerinin arkeolojik delilleri de bulunmuştur. Tel Brak kazılarında duvarları 11 metre kalınlıktaki kalenin temellerinde, üzerlerinde Naram-Sin yazılı tuğlalar ve Truva II tabakasının tipik maskeli kaplarından bulunmuştur. Bundan başka Diyarbakır civarındaki Pir Hüseyin köyünde Naram-Sin'e ait bir stelin parçası bulunmuştur.

Naram-Sin'in Elam seferi ise bir "nâru" metninde heyecanlı bir macera romanı gibi anlatılmaktadır: *Vücutları Hurri kuşları gibi (tüylü) ve yüzleri kargaya benzeyen Umman Mandalar (Barbarlar) evvela Puruşhanda'yı, sonra Subartu, Gutium, Elam ve nihayet Meluhhayı (İndüs vadisini) 90.000 kişilik orduları ile istila etmişlerdi. Naram-Sin bunlara taarruz etmeleri için askerlerine emir veriyor ve (eğer kan akarsa, onlar da bizim gibi ölümlü insanlardır, eğer kan akmazsa, onlar ebedi cinler, Enlil'in yaratıklarıdır) diyor. Sonra bu mahluklardan 12 esir alınıyor ve bunların kanları aktığı için, Manda cenkçilerinin de kendileri gibi adem oğlu oldukları anlaşılıyor. Ne var ki, vuku bulan savaşta Akad orduları yeniliyor. Bunun üzerine Naram-Sin bir orakel (fal) açtırıyor, fakat neticenin olumsuz olmasına rağmen, tekrar taarruza geçiliyor. Akad ordusu yine mağlup oluyor. Bereket versin ki bu sırada iyilik seven tanrı Ea (Enki) işe müdahale ediyor, zaferi Naram-Sin'e mal etmek suretiyle hikâye tatlı sonuçlanıyor.* Bu efsanede Manda cenkçileri (Barbarlar) denilen kavimlerin Gutiler olduğu ve Naram-Sin'in bu kabilelere karşı savaştığı yönünde iddialar bulunmaktadır.

Naram-Sin'in Zagros Dağları'nda ve Elam memleketlerinde yaptığı savaşların arkeolojik delilleri Paikuli'den, Horen üzerinden İran'a giden yol üzerindeki Tardunni kaya kabartması ile Saripul'deki kitabeli kabartmadır. **Naram-Sin'in Zagros Dağları'nda yaşayan Lullubiler'in kralı Annubani'ye karşı kazandığı zaferi ise, sanat tarihinde yer alan meşhur zafer steli ile ebedileşmiştir.**

Böylece Naram-Sin zamanında Akad imparatorluğunun sınırları doğuda Elamdan, batıda Akdeniz'e ve kuzeyde Anadolu'ya, güneyde Basra körfezine kadar uzanıyordu ki, durum Sargon zamanındaki hudutların muhafaza edilmiş olduğunu gösterir. Bunun üzerinedir ki, Naram-Sin ilk defa olarak **dört iklim kralı** (Şar kibratim arbaim) unvanını almıştı.

Naram-Sin'in akibetini bilmiyoruz. Kral listesine göre, yerine oğlu Şarkalişarri (yeni okuyuş: Bin-kali-şarri) geçmiştir. Naram-Sin zamanına ait vesikaların tümünden çıkarılacak sonuç, Akad İmparatorluğu'nun daha onun zamanında sarsılmaya başladığıdır. Elam memleketlerinin isyanı dostluk ilişkileriyle önlenmeye çalışılmış,

Anadolu şehirlerinin ayaklanmaları bunları takip etmiş, diğer taraftan dağ kavimleri de Mezopotamya'nın zenginliklerinden faydalanmak için harekete geçmişlerdi.

Bu şartlar altında Şarkalişarri'nin idaresinde karışıklık ve huzursuzluklar başlamıştı. Nitekim taşıdığı mütevazi "Akad kralı" unvanı uzak ülkelerin elden çıkmış olduğunu gösterir. Şarkalişarri'den kalan bir vesikada: **"Elamlılar'ın akınlarını geri püskürttüğünü, Amurru ülkelerine kadar sokulan Guti kavimlerinin başkanı Şarlak'ı esir aldığını ve Uruk'ta çıkan bir ayaklanmayı bastırdığını"** anlatmaktadır. Böylece disiplinden ne kadar mahrum olduğu ve Akad ordularının en az üç cephede savaşmak zorunda kaldıkları anlaşılıyor.

Şarkali-Şarri'nin 25 sene süren idaresinden sonra Akad devletinin içinde bulunduğu sıkıntılı durumu, hiçbir şey Sumer kral listesi kadar kuvvetle ifade edemez: Listede bu kraldan sonra *"Kim kraldı, kim değildi?"* yazılıdır. Sonra da Igigi, Nanum, İmi, Elulu isimlerinin karşısına sadece 3 rakamı yazılmıştır. Böylece Sumerli kâtip bize Şarkali-Şarri'nin ölümünü takip eden günlerde dört şahsın kendilerini kral ilan ettiklerini ve bunlar arasındaki mücadelenin üç sene sürdüğünü anlatmak istemiştir. Bu şahıslardan hangisi tahtın meşru varisi idi, bilmiyoruz. Fakat kral listesinde, Babilonya'ya bir asır kadar hakim oldukları için Guti krallarının isimleri de vardı. Mezopotamya'ya yapılan Guti istilası ile Akad Devleti yıkılmış ve bölgede 91 yıl 40 gün sürecek Guti istilası başlamıştır.

Seçilmiş Kaynakça

Füruzan Kınal, Eski Mezopotamya Tarihi, TTK Yayınları, Ankara, 1982.
Ekrem Memiş, Eskiçağda Mezopotamya, Ekin Kitabevi Yayınları, 2020.